

**“KADIN” SÖZCÜĞÜNÜN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE
DEĞİŞEN ANLAMLARI**
**"WOMEN" IN THE HISTORY OF THE HISTORICAL PROCESS
CHANGING MEANINGS**

Yıldız IŞIK*

Özet

Danimarkalı filozof Soren Kierkegaard (2003: 11), tıpkı insanlar gibi, kavramlarında geçmişleri olduğunu, onların da zamanın yıpratıcı etkileri karşısında en az insanlar kadar aciz kaldığını belirtir. Kierkegaard'ın söylediği gibi, Türkçedeki kadın kavramının da uzun, yüklü bir geçmişi vardır. Kavram, Türk dilinin ilk yazılı belgeleri olan Orhon Yazıtlarından itibaren Eski, Orta ve Yeni Türkçe dönemlerini aşmış günümüze dek varlığını sürdürmeyi başarabilmiş bir sözcüktür. Bu makalede, kadın sözcüğünün kavramsal anlamından hareketle hangi köklere dayandığı, ilk olarak nasıl bir anlam taşıdığı, süreç içerisinde nasıl bir biçim ve anlam değişikliği gösterdiği üzerinde durularak tarihsel metinlerin alt katmanlarındaki gizli temsillerin, sözlüklerin içine gömülü kalmış anlamların izi sürülecektir. Bu izin sürüldüğü yerler, kadın sözcüğünün örtükleriyle sınırlı olacaktır.

Kavrama yapılacak kazı çalışması, kadın kavramının tuzaklarla dolu olduğu ön kabulüne dayanmaktadır. Tuzağı, Derrida (2011: 58)'nın dediği gibi, doğanın değil de dilin içine gizlenmiş yapay düzenek olarak düşündüğümüzde, kadın kavramındaki tuzağın dilsel ayrımcılık içerdiğini söyleyebiliriz. Tuzağı boşa çıkarabilmek için kadın sözcüğünün çözümlenmesi yapılarak sözcüğünün kökeninde ve kavramsal anlamında kendini gösteren ama gözden kaçırılmış olan dilsel dolayısıyla kültürel adaletsizlik açık edilecektir.

Anahtar kelimeler: Kültür, Tarih, Değişim, Kadın.

Summary

The Danish philosopher Soren Kierkegaard (2003: 11) states that, just like humans, they are past in their concepts and that they are as weak as humans in the face of their time-consuming effects. As Kierkegaard has said, the concept of woman in the Turkic is also a long, burgeoning past. The concept is a word that has survived the old, middle, and new Turkish periods since the Orkhon Inscriptions, the first written documents of the Turkish language, and has been able to maintain its existence on a daily basis. In this article, the meaning of the meanings buried in the hidden representations and dictionaries in the lower layers of the historical texts will be put forward by focusing on what roots, what kind of meaning and the way in which the word of the woman shows conceptual change. The places where these permits are issued will be limited by the coverage of your spoken word.

* Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Bölümü Doktora Öğrencisi. Hacettepe-Türkiye. Hacettepe University, Department of Turkish Folklore. Hacettepe-Turkey. E-mail: yildizisik42@gmail.com

Işık Y. “Kadın” Sözcüğünün Tarihsel Süreç İçerisinde Değişen Anlamları.

The excavation to understand is based on the assumption that the concept of women is full of traps. We can say that the trappings of the concept of women include linguistic discrimination when we think of it as artificial apparatus hidden in the language, not nature, as Derrida (Derrida, 2011: 58) said. In order to wipe out the salvation, the word of the woman will be analyzed and the cultural injustice will be revealed at the root of the word and in the conceptual sense, but because of the missed language.

Key words: Culture, History, Change, Woman.

GİRİŞ

Kültürün ataerkil oluşumu, cinsiyetler arası ilişkilerin evriminde ortaya çıktığı gibi, dilin derin kullanımında da kendini göstermektedir. Bu sebeple, cinsiyet farklılığı, doğal dil dışı basit bir olguya indirgenemez. Cinsiyet farklılığı dili belirlemede, dil tarafından da belirlenmektedir (Irigaray, 2006:17-18). Dil cinsiyetli olduğuna göre, “dışının kullandığı dil ile erkeğin kullandığı dil birbirinden farklı olduğu gibi, dişi ve erkeğe karşı kullanılan dil de farklıdır” (Irigaray, 2006: 102).

Cinsiyet ulamları bulunmayan bir dil olan Türkçede hem sözcükler hem de söz varlığı cinsiyetlidir. Türkçe, cins ayrımını büyük ölçüde, sözcüksel cinsiyet üzerinden yansıtmakta ve bu cinsiyet, eril ya da dişi olmasına göre, dil içinde eşitsiz bir biçimde değer kazanmaktadır. Dolayısıyla, Türkçede, sözcüksel cinsiyetin görüldüğü sözcüklerden biri, “kız” diğeri, “kadın”dır. Bu makalenin konusu olmadığı için salt, “kadın” sözcüğü üzerinde durulacaktır.

İlk olarak, “Kadın sözcüğüne cinsiyet nasıl yüklendi?” sorusuyla başlayabiliriz. Kuşkusuz, böyle bir sorunun yanıtını aramak oldukça güç! Ne var ki en eski biçimiyle konuşan eril öznenin cinsiyetiyle özdeş tutulduğu bilgisini, aklımızda tutarak *kadın* sözcüğünün başka sözcüklerle ilişkisini, ortaklıklarını ve karşıtlıklarını ortaya koyabiliriz. İkinci olarak, farklı düzeylerde, farklı biçimlerde yapılan *kadın* sözcüğünün kökenine ilişkin dört açıklama üzerinde durabilir, tarihsel metinlere bakabilir ve sözlüksel anlamlarını ele alabiliriz. Böyle bir girişim, kendi içinde belirsizlikler taşısa da *kadın* kavramındaki ortaklıklar sayesinde, açıklanamayanı kısmen de olsa açıklanabilir hale getirebiliriz.

1. Kadın Sözcüğünün Kökensel Anlamına İlişkin Açıklamalar

Ong’a göre, pek çok kavram, bugün çekirdeğinden çıkıp daha geniş bir anlam kazanmış olsa bile ilelebet kökenine bağımlıdır. Bir başka deyişle, bir kavramı oluşturan öz unsurlar çoğu kez, belki, belli belirsiz ama her zaman güçlü hatta indirgenemez bir tarzda, belki de her zaman, daha sonraki anlamlarda da varlığını sürdürmektedir (1982: 24-25). Eğer, Ong’un dediği

gibi, kavramlar kökenine bağımlıysa şu halde, *kadın* kavramının kökenine bakmak yararlı olabilir.

Bu bölümde, kadın sözcüğünün kökenine ilişkin verilen bilgiler doğrultusunda, dört ayrı açıklama biraraya getirilecektir. Bu açıklamalardan ilki, genel kabul gören anlayışı içerirken diğerleri, bu ilk açıklamaya seçenek oluşturmaları bakımından dikkate alınacaktır.

1.1. “Hatun” Sözcüğünden Türeme

Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı - Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*'nde, *kadın* sözcüğünün kökeninin, Soğdca *hatun* sözcüğünün bir çeşitlemesi olduğunu belirtmektedir. Nişanyan'a göre, kadın sözcüğünün ilk hali, *xwataw* “kral, hükümdar” anlamındadır: Soğdca *χwa* “kendi” ve *tāw* “güç, güçlü” sözcüklerinin bileşimidir; Soğdca, ni+dişil ekiyle sözcük *xwatawni* halini alır, anlamı da “kralın eşi, kraliçe” olmaktadır (2009:400). Gülensoy *Köken Bilgisi Sözlüğü* I'de, sözcüğün kökenini, Orta Türkçe 'de, *katın* < *katun* “kağanın eşi, hatun”, bugünkü anlamının ise “dişi cinsten erişkin insan” olarak vermektedir (2007: 457).

Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı sözlük çalışmasında, *xa:tun* sözcüğünün köken olarak *xağan* / *xan* ile bağlantısı kurulmaya çalışılmış olsa da Soğdca, *xwat'yn* (*xwaten*) sözcüğünden geldiğine kuşku duymaz. Ona göre, *xatu:n* sözcüğünün ilk hali, Soğdca *xwt'yn* “yönetici, bir efendinin karısı” anlamıyla birebir örtüşmekte ve İngilizcedeki “lady” ye benzer bir anlamı bulunmaktadır (1972:602).

1.2. “Qa't” Sözcük Tabanından Türeme

Genel kabul gören, *qat* sözcüğünün “xatun”dan “kadın” şekline dönüşen adın kısaltması olduğu yönündeki fikre, Peter Zieme, katılmadığını söylemektedir. Zieme, “Eski Türkçe ‘Eş-Hanım’ Kelimesi Üzerine Bazı Açıklamalar” adlı makalesinde katılmama sebebini, “xatun” –hatun-sözcüğü, kişi adlarının bir parçası olarak iyi bilinmekte olduğunu, dolayısıyla “eş” anlamındaki “qa't” sözcük kökeninin, aşağı yukarı “tabaka, yüzey” anlamındaki “qa't” sözcük tabanı ile benzerlik gösterdiğini belirtmektedir (2013:129-133).

1.3. “Kayın” Sözcüğünden Türeme

Kökene ilişkin bir başka açıklamayı Clauson'dan yapabiliriz. Clauson, *kadın* sözcüğünün kökeninin evlilikle ilgili olduğunu, bir olasılıkla, başlangıçta belirli bir biçimde “kayın-ata” anlamında kullanıldığını, daha sonra bunun genelleştiğini belirtmektedir. Ona göre, bazı ses değişimleriyle çoğunlukla “kayın” kullanılır; örneğin, “kayın-ata” sözcüğü, diğer bazı sözcükleri nitelenmesi dışında nadiren kullanılmaktadır.

Clauson, *kadın* ile *kayın-ata* sözcükleri arasındaki bağlantıya eski Türk metinlerinden örnekler vermektedir: Uygurca Budist metinlerde, [...] *öz kağını yerine tegdi*, “[...] onun –erkeğin- kayın atası, yurduna vardı.” *kağın xan* “onun kayın atası bir kraldır.” *Kutadgu Bilig*’de geçen *iki kadın erdi küdegu iki* tümcesi için “iki kadın”ın erkeğin iki kayınatasını veya kayınbiraderini kastettiğini göstermektedir (1972:602).

Gülensoy, [**kā* ‘aile’+d+(1)η], *kayın* sözcüğünü < *kadın*< *kayın*< *kazın* olarak verdikten sonra, anlamının “kayın, dünür” olduğunu belirtmektedir (2007: 483). Evlenme yoluyla oluşan akrabalık adlarında, Eski Türkçeden beri *kayın* (<*kā m) kullanılmaktadır; “ana, ağa, ata, baba vb.” Türkçe sözcüklerin bazen de “valide, peder vb.” yabancı kökenli sözcüklerin önüne gelerek evlilik yoluyla kurulmuş akrabalık adları tarihi devirlerden itibaren kullanılmaktadır (Karahan:2006).

Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügat-it-Türk I*’de “Diyeceklerin Değişiklikleri Üzerine Söz” bölümünde, şu açıklamayı yapmaktadır: “Yağma, Toxsı, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuzlar, birbirine uygun olarak, (dh) harfini, her zaman (y) ye çevirirler ve hiçbir zaman (dh) li söylemezler. Türklerin ‘hısım ve kayın’ anlamında kullandıkları ‘kadın’ kelimesini bunlar ‘kayın’ diye söylerler.” (2006: 32). Bu açıklamadan sonra, Sözlükte, *kadın* sözcüğü için (Oğuzlar ve uyanlarca), “kayın, dünür, hısım” anlamına geldiği belirtilmektedir. Bu anlamda, *kadın* sözcüğü; *kadaş temiş kaymaduk*, *kadın temiş kaymış*, “kardeş demiş kayırmamış, kayın demiş kayırmış.” (DLT I-III: 403-18-21; 245-7). ...*kadın kadınagun*, “kayın, kayınbabalar. ” (DLT I: 528-25)... *tüngür kadın buluştu* “dünür, kayın buluştu,” (DLT II: 110-3) örnekleriyle tanıklanmaktadır.

1.4.“Kat” Eylem Kökünden Türeme

Nurdin Useev, “Köktürk Harfli Yenisey Yazıtlarındaki Kadını Bildiren Kelimelerin Anlamına Göre Eski Türklerde Kadın İmaji” adlı makalesinde, *kadın* sözcüğünün kökenine ilişkin başka bir sav dillendirmektedir. Ona göre, Yazıtlarda, “hatun, kağan hanımı” anlamında geçen *katun* sözcüğü, *kat-* eylem kökünden, Eski Türkçede ve çağdaş Türk dillerinde, “katmak, eklemek, koymak” anlamlarına gelmektedir. *Kat* eylemden ad yapma /-un/, /-in/ ekleriyle *katın* sözcüğü, daha çok, “gelinlik döneminden çıkmış, kocasıyla birleşmiş, yeni bir aileye, eve dâhil edilmiş, artık çoluk-çocuk sahibi kadına verilen addır.” Örneğin, Kumandı, Tuba dillerindeki *katış-* eylemi, “evlenmek, katılmak birleşmek, irtibat kurmak” anlamlarına gelmektedir (2012: 57-66).

Kaşgarlı Mahmud, *katıl-* eyleminin anlamını “karıştırılmak; erkek,

kadın çiftleşmek” olarak belirtmektedir; *er uragutka katıldı*, “erkek kadımla çiftleşti” (DLT II: 121, 9-10). Benzer biçimde, Clauson da *katıl-* eyleminin yan anlamlarından biri olarak “erkek ile dişi arasındaki cinsel ilişki” (1972: 601) olarak vermektedir.

Bu köken açıklamalarının bize gösterdiği yer, Wittgenstein’in sözünü ettiği, “bir sözcüğün anlamı, onun dildeki kullanımıdır. Sözcüğün dil içinde kullanım biçimleri, konuşanın onu dil içinde nasıl kullandığı ya da kullanma biçimleri yeni anlam öğretisinin temelini oluşturmaktadır (2006: 35). Şu halde, Wittgenstein’in belirttiği gibi, bir sözcüğün anlamı kullanımı ise Türkçenin tarihi ve günümüz söz varlığı içinde kadın sözcüğünün anlamlarının izini sürebiliriz.

2. Tarihi Metinlerde Kadın Sözcüğünün Anlamı

2.1. Orhon Yazıtları

Katun sözcüğü Orhon Yazıtları’nda, “hatun, hakanın eşi” anlamında kullanılmıştır. Sözcük, [...] *ögüm katun ulayu öglerim ekelerim keliñünüm quunçuyularım bunça yeme tirigi küñ boltaçı erti*. “[...] annem Hatun başta olmak üzere (diğer) annelerim, ablalarım, prenseslerim, bunca hayatta kalanlar cariye olacak idi.” (KT: K9). [...] *qañım qağanıñ ögüm katunıñ kötürmiş teñri* [...] “babam hakanı (ve) annem hatunu yüceltmış olan Tanrı [...]” (KT: D25). *Umay teg ögüm katun quutuña inim kültigin er at bultı*. “Umay misali annem Hatun’un erkeklik adını elde etti.” (KT: D31). *Ögüm İlbilge katunuğ teñri töpüsinte tutup yügerü kötürti erinç*. “Annem İlbilge Hatun’u göğün tepesinde tutup (daha) yukarı kaldırdılar şüphesiz.” (BK: D10). [...] *ögüm katunuğ kötürügme teñri il berigme teñri* [...] “[...] “Annem Hatunu yücelten Tanrı, (onlara) devlet veren Tanrı[...]” (BK: D21) şeklinde tanıklanmaktadır.”

2.2. Divanü Lûgat-it-Türk

Kaşgarlı Mahmut’un *Divanü Lûgat-it-Türk* adlı sözlüğünde, *kadın* sözcüğünün kökenine ilişkin iki açıklamayı da içeren *katun* ve *kadhın* sözcüklerinin kullanım alanlarını görebiliriz. Sözlükte, *katun*, “Afrasyab - soylu-kızlarından olanların adıdır. *Xan ışı bolsa katun ışı kalır*. “Hanın işi emri olunca, Hatunun işi geri kalır.” (DLT-I: 410-4, 410-6)¹ Yine, *oglagu katun* sözcüğünün anlamını “asaletli kadınlara oglagu katun denir,” (DLT-I: 138-14) şeklinde vermektedir. Orhon Yazıtlarında olduğu gibi, burada da *katun* sözcüğü, bir cinsiyet için değil, sözcük anlam genişlemesiyle tikel “soylu kadınları” adlandırmada kullanılmaktadır.

¹Divânü Lûgat-it-Türk’te *katun* geçen sözcükler; I, 138-14, 376-11, III, 240-5.

Işık Y. “Kadın” Sözcüğünün Tarihsel Süreç İçerisinde Değişen Anlamları.

Yalnız, Sözlükte cinsiyeti göstermek için *tişi* sözcüğü de geçmektedir. *Dişi* sözcüğünün anlamı, “dişi, her hayvanın dişisi; kadın,” olarak verilmekte ama hayvanlarla örneklendirilmektedir. Benzer biçimde, *kişi* sözcüğünün anlamını açıklarken “Kişi, insan; tekil ve çoğul, dişi ve erkek hakkında kullanılır,” (DLT: 224-18)¹ denilmektedir.

2.3. Kutadgu Bilig

Yusuf Has Hacib’in *Kutadgu Bilig* adlı yapıtında, *kadın* sözcüğü geçmez. *Divan-ı Lügat-it-Türk*’te olduğu gibi, burada da cinsiyeti adlandırmak için *tişi* sözcüğü kullanılırken kadın anlamına gelebilecek *kişi*, *tişi*; toplumsal rollerine göre adlandırıldığında ise *kız*, *kelin*, *ewlik*, *ewçi*, *ana*, *tul*, *kurtga* sözcükleri kullanılmaktadır. Clauson’un (1972: 602) gösterdiği gibi, *iki kadın erdi küdegu* tümcesindeki *kadın* sözcüğü, “erkeğin iki kayın-atası veya kayın-biraderi” anlamına gelmektedir.

2.4. Dede Korkut Oğuznameleri

Dede Korkut Kitabında, *kadın* sözcüğü, “soylu sınıfa mensup kadın” anlamına gelmektedir. “Karavaşa ton geyürsen kadın olmaz.” (Tezcan 2001: 30) Bu sözün, “Soysuza soylu elbise giydürsen de soylu olmaz” (Akın: 2015) şeklinde diliçi çevirisi yapılmıştır. Tezcan, “Kadunum, ziregüm, dölegüm” (2001: 36), olarak okurken Gökay, “kadunum, diregüm, dölegüm” (2006: 26), Özsoy “kavunum, viregüm, düvlegüm” (2006: 57) olarak okumuştur. Tezcan, bu tümcede geçen “kadunum” sözcüğünü, Muharrem Ergin’in “kavunum” olarak yanlış okuduğunu belirttiikten sonra, *kavun* sözcüğünün “kadun; eş, hanım” (2006: 71-413) anlamını vermekte ama *kadun* sözcüğüne ilişkin bir açıklama yapmamaktadır. Benzer biçimde, Özsoy da *kadun* sözcüğünün anlamını, “hanım, hanım kadın” olarak geçirmekte ama “kavunum” olarak okuduğu sözcükle ilgili açıklamada, anlam, yine “kavun” (2006: 381-384) olarak belirtilmektedir.

“Beri gelgil ak sütünü emdiğim kadınım ana” (Drs: 44-16a.4) “Kadın ana, karsum alub ne böğürürsin?” (Drs: 60-29a.8-9) “Ko beni, katın anam, çengele ursunlar” (Vat: 250-88b.6), örneklerinde görüleceği üzere, Dede Korkut Kitabında geçen *kadın* sözcüğü, “soylu kadın”ı betimlemek için kullanılırken Gülensoy, *kadın ana* için halk ağzında, “kaynana” anlamına geldiğini belirtmektedir (2007:451).

3. Sözlüklerde Kadın Sözcüğünün Anlamları

İsmail Parlatır, “Türkiye Türkçesinin Tarihi Sözlükleri” başlıklı yazısında, Türk Dil Kurumunun kuruluşundan önceki sözlükleri, ‘tarihi

¹ tışı: dişi, her hayvanın dişisi; kadın. I, 396-21, 400-15, 447-3, 529-8; III, 6-2, 178-17, 229-2.

sözlükler’ olarak kaydettikten sonra, “1928 yılına kadar eski harflerle basılmış Türkçe sözlüklerin sayısının 250 civarında olduğu, bu konuda yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur,” demektedir. Kuşkusuz, çok sayıdaki sözlükleri taramak, bu çalışmanın boyutlarını aşacağından salt belli başlık sözlüklerle yetinilecektir.

3.1.Osmanlıca Sözlükler

Türkoloji alanında hazırladığı Osmanlıca sözlükle tanınan, 1620-1698 yılları arasında yaşamış, Franciscus a Mesgnien Meninski *hatun* - Latin harfleriyle *chatun*- sözcüğünün birinci anlamını, “Güçlü kadın, padişahın hatunu,” olarak verdikten sonra, beş dilde hatun için “domina matrona, signora, hausfrau, regina, koniğin” karşılıklarını yazmaktadır. *Hatun* sözcüğünün ikinci anlamını ise “ev sahibesi -mater familias- ” olarak belirtmektedir (Thesaurus I 2000: 1830). Benzer biçimde, *kadın* sözcüğü için “kadın, kadun, kadıncık, küçük kadın” geçmektedir (Thesaurus II 2000: 3577).

Şeyhülislam Mehmed Esad Efendinin hazırlayıp 1725-1732 yılları arasında Sultan I. Mahmud’a sunduğu *Lehçetü’l Lügat* adlı yapıtta, *hatun* maddesi bulunmazken *kadın*, “kadıncık; kibar evlerinde olan büyük kadın dedikleridir,” yazdıktan sonra, “kâhya kadın dahi derler,” ifadesi geçmektedir (1999: 370).

1894 yılında ilk basımı yapılan, Muallim Naci’nin *Lügat-i Naci* adlı yapıtta, *kadın* maddesi yer almazken *hatun* sözcüğünün kökeni Arapça, Farsça olarak verilmektedir. Naci, “Hatun: Kadın. Fi’l-asl mefhumunda şeref muteberdir. Muharrefi olan ‘kadın’ dahi ekseriya bu yolda irat olunur. ‘Kadın’ ile ‘karı’ arasındaki fark malumdur,” yazdıktan sonra, Hz. Fatma’ya atfedilen, “hatunu kıyamet” adlı, Fuzuliden bir dördlük alıntılanmaktadır (2009:210).

Şemseddin Sami tarafından 1900 yılında, *Kamus-ı Türki* adlı, *Türkçeden Türkçeye Sözlükte*, *kadın* sözcüğünün temel anlamının yanı sıra, yan anlamları da verilmektedir: Kadın: [aslı; emretmek olan “kadamak”tan”kadun”, muarrebî, hatun] 1. Kibar karısı, hanım, banu, kadın efendi; büyük kadın. 2. Padişahın haremî; kadın efendi hazretleri. 3.İnas, nisa taifesi; kadınlara mahsus salon; kadınların yeri ayrıdır. 4. Hanımdan dün –eksik- olarak teşrif unvanı; kâhya kadın, aşçı kadın, bacı kadın (2015: 791).

Clauson, *kadın* sözcüğünün Osmanlıcada, kısmen bir tür saygı ifadesiyle “evli kadın, eş” anlamına geldiğini belirtmektedir (1972: 602). Mehmet Kanar’ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*’nde ve Ferit Develioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*’ında *kadın* sözcüğüne yer

verilmezken Develioğlu, *hatun* “kadın; hatun-i kıyamet: Hz. Fatma” (2006:343) olarak geçirmektedir.

İsmail Parlatır’ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* ise *kadın* sözcüğünün anlamları şöyle verilmektedir:1. Erişkin dişi insan, hatun, erkek karşıtı.2. Evlenmiş kız. 3. Soylu ve yüksek sınıfa mensup kimselerin karısı, hanım, banu. 4. Padişahın haremi: *Kadın efendi* (Saray haremde odalık olarak bulunan ve padişahlardan çocuk doğurmuş olan cariyelere verilen ad.) 5. Kadınlar sınıfı. 6. Konak veya köşklere odalık olarak hizmet veren cariyeye. 7. Hanımdan aşağı teşrif unvanı. Parlatır, *kadın kadıncık* için “kadına yakışır biçimde, kadınca”, *kadınlık* için ise şunları yazar: 1. Kadın olma durumu, evlenmiş kimse. 2.Bütün özellikleriyle kadın kimliğini ve kişiliğini kazanmış olma (2006: 815).

3.2.Tarama ve Derleme Sözlükleri

Türkiye Türkçesinin bir çeşit tarihi sözlüğü niteliğinde olan XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla oluşturulan Tarama Sözlüğünde *katun*, *katın*, *hatun kişi*, "kadın, hanım" (TTS IV 2354), *kadıncık* "hanımefendi" (TTS IV: 2159), *dişi kişi*, "kadın" (TTS III1184) olarak yer almaktadır.

Anadolu Ağızlarında *katın*, “kadın”; *kadın* ise “kadın oğlum, kadın Allahım!” örneklerinde gösterildiği gibi, “güzel, şık, hoş ” *kadınana*, “kaynana”, *kadıncık* "görümce" anlamıyla yaşamaktadır (DS IV:2684-2591). Diğer bir çeşitlemesi olan *gadın* sözcüğüne, Tarama Sözlüğünde yer verilmezken Derleme Sözlüğünde, “güzel, sevimli” anlamında canlılar için kullanıldığı belirtilmekte, örnek olarak “pek gadın bir inek” verilmektedir (DS III: 1890).

Yukarıda da görüldüğü gibi, Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçelerinde, *kadın* “hanımefendi” anlamındadır. Şemseddin Sami, üçüncü anlam olarak, “nisa taifesi” olarak *kadını* verirken Parlatır’ın 2006 yılında yayımlanan, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü’nde *kadın* sözcüğünün dişi cinsi adlandırmakta kullanıldığı görülmektedir.

3.3. Günümüz Sözlükleri

Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Sözlüğe göre kadın: 1. Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen, erkek veya adam karşıtı. 2. sf. Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri olan. 3. mec. Hizmetçi bayan. 4. esk. Bayan. *Güncel Sözlükten* farklı olarak, İlhami Ayverdi’nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlüğü*nde kadın sözcüğünün 2. “Bu cinsten olup evlenmiş veya bir erkekle beraber olmuş kimse. 4.Dişilik tarafı kuvvetli, dişi olmanın verdiği cinsi cazibeye sahip kimse.5. Hanımlar için kullanılan unvan sözü.

Ayverdi, kadın sözcüğünün sekizinci anlamını “odalık” olarak şöyle açıklamaktadır: “Eskiden ‘hanım’ sözü, ‘kadın’ sözünden daha üstün tutulur; konaklarda *odalıklara*, ‘kadın’, nikâhlı eşlere ise ‘hanım’ denilirdi.” (2006: 2-1506).

Diğer iki sözlükten farklı olarak *MEB Örnekleriyle Türkçe Sözlükte* kadın: 2.Bakire olmayan, evlenmiş kız. 3. (Erkek için) eş, sevgili. Bu sözlükte, *kadın olmak* sözü için tek bir açıklama yer almaktadır: “Evin idaresini iyi bilmek.” TDK yayımlarından olan Raif Necdet Kestelli’nin *Resimli Türkçe Kamus*’ta *kadın*, salt “hanım” olarak geçmektedir (2004: 228). *Ötüken Türkçe Sözlük*’te sözcüğün sözü edilen dört anlamı dışında *kadın*: 1. Kayın, dünür, hısım, evlilik akrabası kayın. 2. Kayın peder. 3.Kocanın erkek kardeşi. Bunun yanı sıra *kadın*: Kayın ağacı. *Kadınana* ise 1. Kaynana.2.Babaanne. 3.Büyük yenge (2007:2321). *Kadın Argo Sözlüğünde* ise kadın sözcüğüne ilişkin bir deme, bir de deyim bulunmaktadır. *Kadın bulup kılını aramak, am bulup dilini aramak*: “Bir kimsenin elindekiyle ve bulduyuyla yetinmediğini anlatmak için alay yollu olarak kullanılır.” *Kadınadamcı*: “Transseksüellerle cinsel ilişki kurmaktan hoşlanan erkek ya da kadın.” (Bingölçe, 2001:88).

Günümüz sözlüklerinde, *kadın* sözcüğünün temel anlamının yetişkin dişi cinsi imlediği, yan anlamlarının ise evlilik ve anneliğe ilişkin olduğu görülmektedir.

4. Sözlüksel ve Anlamsal Bakımdan Kadın Sözcüğü

Türkçede bazı sözcükler, dil bilgisel açıdan olmasa da sözlüksel ve anlamsal bakımdan cinsiyet ifade etmektedir. Yani anılan sözcükler, sadece erkek veya dişi varlıklar için kullanılmakta; eril ya da dişil nesne ve varlıklara işaret etmektedirler (Doğan, 2011).

Anlamca Dişillik Belirten Adlar; kadınana, kadın avcısı, kadın başına, kadın berberi, kadınbudu, kadındüğmesi, kadınevi, kadıngöbeği, kadın hareketi, kadın hastalıkları, kadın kadına, kadın kadıncık, kadınnine, kadın terzisi, kadıntuzluğu, kadınlar hamamı. Bohçacı kadın, ana kadın, ayşekadın, dul kadın, ev kadını, genel kadın, kiralık kadın, kötü kadın, hayat kadını, sokak kadını, temizlikçi kadın, yazıcı kadın, bilim kadını, iş kadını, salon kadını, Osmanlı kadını.

Anlamca Dişillik Belirten Önadlar: kadın, kadınca, kadıncık,

Anlamca Dişillik Belirten Zarflar: kadın başına,

Anlamca Erillik Belirten Adlar: kadıncıl, kadın ağızlı, kadın kılıklı, kadın avcısı, kadın düşmanı, kadın tüccarı, kadın ticareti, kadın oynatmak,

Anlamca Erillik Belirten Önadlar: kadıncıl, kadınlı, kadınımsı, kadınsı, kadınsız.

Anlamca Erillik Belirten Eylemler: kadınlaşmak (Doğan, 2011)

5. Eğretilmelerde Kadın Sözcüğü

Eğretilmelerde, kadın ve erkek sözcükleri belirlenip erkeği tanımlarken kadın ve özellikleri ya da kadını tanımlarken erkek ve özelliklerinin kullanıldığı görülmektedir. “Kadın kılıklı, kadın gibi gülmek, kadın ağızlı, kadınlar hamamı,” deyimlerinde görüldüğü üzere kadınla yapılan eğretilmeler erkekleri tanımlamak için kullanıldığında, kadına benzemek ya da benzetilmek aşağılayıcı ve utanç verici bir şeydir. Ancak, erkek özellikleri kadınları tanımlamak için kullanıldığında durum değişmektedir. Kuşkusuz, erkek gibi olmak hayranlık uyandıran bir durumdur! Birleşik sözcüklerde kullanılan eğretilmeleri, kavramsal eğretilmelere indirgediğimizde: Kadın attır, kısraaktır, kadın şeytandır, kadın evdir, kadın namustur, kadın topraktır, kadın çiçektir vb. (Alagözlü 2009).

Deme ve deyimlerdeki kadına dair eğretilmeler incelendiğinde, tek bir demeye bile olumsuzluk, ikincillik, kadını sınırlayan, önemsizleştiren, yer yer küçümseyen ve küçülten ataerkil kültürün tüm yansımaları görülmektedir. Tarlayı düz al, kadını kız al; kadının fendi, erkeği yendi, kadının yüzünün karası erkeğin elinin kınası, kadında vefa, borçluda sefa aranmaz, kadın şeytana pabucunu ters giydirir, erkeğin şeytanı kadındır, kadın şerri şeytan şerrine eşittir, kadının şerrinden Allah’a sığınmalı; Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma, kadının yüklediği yük şuraya varmaz vb.

6. Kadın Sözcüğünün Kavramsal Anlamı

Ferdinand Saussure, "dil" in bir göstergeler dizgesi olduğunu ileri sürmektedir. Saussure'e göre, dil göstergesi, dilde anlam evrensel olan bir kavramın uzlaşım sal olarak kabul görmüş olan bir ses diziliminin ifadesiyle gerçekleşmektedir. Dilin oluşturucu ögesi olarak gösterge, bir nesneyle bir adı değil, bir sesdizilimiyle bir kavramı birleştirir ve bu bağ, nedensizdir. Kavram, gösterilen; sesdizilimi ise gösterendir. Böylelikle, gösterilen ile gösteren, dilde bir göstergeye karşılık gelmektedir. Gösterilen belli bir dilde sistematik olarak hep aynı sesdizilimiyle gösterilmektedir (1985: 109-111). Saussure'un bu gösterge üçgenini betimleyebiliriz:

Gösterge

Gösteren
Sesdizilimi
Kadın

Gösterilen
Kavram



Kavramsal olarak [+canlı, +insan, +dişi, +yetişkin, +evli, +anne vb.] özelliklerle tanımlayabileceğimiz *kadın*: Türkçede “kadın”, İngilizce ’de “woman”, Arapça ’da “nisa”, Farsça ’da “zen” sesdizilimleri, bu kavramı göstermektedir. Dillerde sesdizilimleri, uzlaşımsal olduğundan ve dillere göre, gösteren değişeceğinden gösteren ile gösterilen ilişkisi de değişkendir. Saussure’ye göre, karşılıklı anlaşım ve iletişim buna bağlı olduğu için gösteren, her defasında aynı gösterileni işaret etmelidir (1985: 112). Bir başka deyişle, kadın sesdizilimi, her defasında kadın kavramını göstermelidir.

Bir dil göstergesinin kavramsal ya da göstergesel anlamı, bir olguya ait değişmeyen içsel özelliklerden oluşan anlam (Özsoy-Emeksiz 2011: 56) olarak tanımlandığına göre, kadın sözcüğünün kavramsal anlamına baktığımızda, “canlı, insan, dişi, yetişkin vb.” özelliklerinin onun değişmez, içsel özellikleri olduğunu söyleyebiliriz. Martinet (1998: 35-36), bir sözcüğün anlamının, diğer sözcüklerle olan karşıtlık ilişkilerinden hareketle ayırt edici özellikleriyle anlaşıldığını belirtmektedir. Buna göre, kadın sözcüğünü karşıtıyla yani erkek sözcüğüyle birlikte ele alalım.

Kadın

[+canlı]
[+insan]
[+dişi]

Erkek

[+canlı]
[+insan]
[-dişi]

Her iki sözcük için “canlı ve insan” olma ortak özellikken “dişi” olup/olmama ayırt edici özelliktir. Bir başka deyişle, canlı ve insan olma hem kadının hem de erkeğin ortak özellikleriyken dişi olma, kadının; erkek olma ise erkeğin ayırt edici özelliğidir.

DEĞERLENDİRME

Clauson, Kaşgarlı Mahmut’un Türkçe *ka:tu:n*, Arapça *xa:tu:n* olarak yazmış olmasına karşın, normalde sözcüğün *xatu:n* olarak kaydedilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (1972:602). Öyle görünüyor ki *kadın* sözcüğünün “hatun”dan geldiği varsayımı, Clauson’a inanacak olursak, Kaşgarlı Mahmud’un bir yanlış kaydına dayanmaktadır. Bir

olasılıkla, daha sonra, bu yanlış kayıt, sorgulanmadan kabul edildiğinden *kadın* sözcüğünün kökeninin “hatun” olduğunda uzlaşmıştır.

Genel kabul göre, kadın sözcüğünün kökenini “hatun” a dayandırdığımızda, Türk kültür tarihinin en temel kaynağı olan Orhon Yazıtlarında tanıklanan *hatun/katun* sözcüğü, Kafesoğlu’nun da belirttiği gibi, bir unvandır. Hun İmparatorluğu dönemi ve devamı niteliğindeki Türk devletlerinin kuruluş dönemlerinde hükümdar, törenle unvanını alırken eşi de “katun” –hâtun- unvanını almıştır (2010: 259). Benzer biçimde, Ögel, *Türk Mitolojisi I* adlı yapıtında, *kağan* sözcüğünün kaynağının Türkçe olduğuna ilişkin kuşkusunu belirtirken “kağan” ve “hatun” unvanlarının Avar(Juan-Juan)lardan alındığını bildirmektedir (2003:288). Bir başka deyişle bu sözcük, Türklerin geldiği Asya topraklarından getirdiği ve burada karşılaştığı kavimlerin dilinden alınıp Türkçe söyleşiye uydurulduğu sonucu çıkmaktadır (Köksal, 2011).

Kadın sözcüğüne yüklenen ilk anlam, verildiği koşullar ve onu verenlere bağlıdır. Dolayısıyla o dönemdeki kişilerin ne anladığı, nasıl anladığı, bu sözcüğün anlamı olan kullanımda görülmektedir. Orhon Yazıtlarında geçen, “kağanın eşi” anlamındaki *katun* sözcüğü, ilk olarak, bir cinsiyeti değil, tek bir dişiye adlandırmaktadır. İkinci olarak, tek bir dişinin “kim” olduğunu belirtmek, onun soyunu göstermek üzere adlandırılmaktadır. Burada, hatun unvanına sahip dişi, özel bir konumdadır; soyludur, hükümdar, bey sülalesinden gelmektedir. Sözcüğün aldığı sonek “yn+” eki erkeğin soylu olduğunu imler, dişinin değil. Sözcüğün değeri, erkeğe göre belirlendiğinden, Kağan değerli olduğu için iyelik adlı alan da değerlidir. Üçüncü olarak, burada, ataerkil bir yapı olduğu, dolayısıyla kadının sahibinin Kağan olduğu ima edilmektedir.

Nişanyan, kadın sözcüğünün 13. yüzyıldan önce sadece "kraliçe" anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Orhon Yazıtlarında olduğu gibi, sözcük, Uygur Türkçesinde *qatun*, *xatun* "hatun, kraliçe" biçimlerinde tespit edilmiştir (Şahin, 2013). *Divanü Lûgat-it- Türk'te* "Afrasyab -soylu-kızlarından olanların adı," olarak bazı soylu kadınların unvanıyken Kutadgu *Bilig*'de kadın sözcüğü yer almaz. *Dede Korkut Kitabı*'nda ise anlam genişlemesiyle “soylu kadın”ları adlandırmak için kullanılan bir unvandır.

Osmanlı Dönemine geldiğimizde, Meninski, *hatun* sözcüğünün halk dilindeki –vulgar- karşılığı olarak *kadın* sözcüğünü (Thesaurus, I 2000: 1830) verirken, Clauson, kısmen, bir saygı ifadesi olarak *kadın* sözcüğünün “evli kadın, eş” anlamına geldiğini belirtmektedir. Ayverdi, Clauson’un sözünü ettiği, “kısmen bir saygı ifadesi” nin ne anlama geldiğini şöyle açıklamaktadır: “Eskiden ‘hanım’ sözü, ‘kadın’ sözünden daha üstün

tutulur; konaklarda *odalıklara*, ‘kadın’, nikâhlı eşlere ise ‘hanım’ denilirdi.” (2006: 2-1506). Günümüz sözlüklerinde ise kadın, “yetişkin, bakire olmayan, evli ve anne” olan dişiye göstermektedir.

Kadın sözcüğünün kökenini “hatun” olarak düşündüğümüzde, sözcüğün tarihsel süreç içerisinde hem biçimsel hem de anlamsal olarak yer değiştirdiğini ve dönüştüğünü görebiliriz. Kadın sözcüğünün dönüşüm çizgisini: *xwatawın xwaten < xatun < hatun < katın < katun < kadın* olabileceğini söyleyebiliriz. Buna göre, *xwat-yn* sözcüğü ile *kadın* sözcüğü yer değiştirmiştir. Böylelikle, *xwat-yn* sözcüğü, dilbilgisel cinsiyete sahipken *kadın* sözcüğüyle sözcüksel cinsiyete dönüşmüştür. Benzer biçimde, *hatundan*, *kadına* anlamsal değişikliklerinin izini sürdüğümüzde, tek bir kralıçeden, tikel soylu kadınlara; tikel soylu kadınlardan, tüm soylu kadınlara; tüm soylu kadınlardan, yetişkin dişiye dek anlam sürüklenmiştir. Bu sürüklenme sonucunda, sözcük bir anlamıyla “yetişkin dişi” de asılı kalırken başka bir anlamı *hizmetçi*, *temizlikçi kadın*, *ev kadını* adlandırmalarında ya da bir başka anlamıyla ise *odalık*, *sokak kadını*, *hayat kadını* adlandırılmalarına dek inip sürüklenmiştir.

Wittgenstein, (2006: 19) bir şeye ad vermenin tıpkı bir şeye etiket yapıştırmaya benzer olduğunu belirtmektedir. Wittgenstein gibi düşünersek, dişi cinse *kadın* dediğimizde, etiketinde “eş ve annelik” işlevini de yazmış oluruz. Benzer biçimde, Wittgenstein, bir sözcük için ne anlama geldiğini değil, ne işe yaradığını da sormamızı önerir: Günümüz sözlüklerin işlevsel tanımlarına göre, “kadın sözcüğü ne işe yarar?” sorusunu sordüğümüzde, “çocuk bakımı ve ev işleri” görünmektedir. Bir anlamıyla, anne ve ev yönetimi bakımından gereken erdemleri taşımayan “kadın” olamadığı gibi, kadın olarak tanımlanamaz gibi bir sonuç çıkarmak da olasıdır. Kadını yaptığı işe, daha doğrusu yapması gereken işe göre tanımlayan bu vurgu, “kadın” kimliğinin unutulmasına sebep olabilir. Burada bir kurgu olduğu ise kuşku götürmez.

Kadın sözcüğünün kavramsal anlamlarına baktığımızda ise karşıtından yani erkek sözcüğünden ayırt edici özelliklerinin çoğaldığını görebiliriz. Kadın için [+yetişkin, - bakire, + evli, +/- anne] olma durumları onun içsel, değişmeyen özellikleri gibi sunulmakta, erkekle ayırt edici özelliklerinin kavramsal anlamları çoğaltılmaktadır. Kadın sözcüğünün anlamsal özellikleri; [+yetişkin, -bakire, + evli, +/- anne] olma özellikleri söz konusuysen erkek için [+/-yetişkin, +/- bakir, +/- evli, +/-baba] olup/olmama durumu belirsizliğini korumaktadır. Bu göstergelere bakarak erkeğin, “yetişkin, bakir, evli, baba” olup olmadığını çıkaramamaktayız. Buraya bakarak kadın sözcüğünün kavramsal anlamı nedir sorusuna yanıtı

Işık Y. “Kadın” Sözcüğünün Tarihsel Süreç İçerisinde Değişen Anlamları.

“dişi, yetişkin, bakire olmayan, evli, +/-anne” olma özellikleri olarak verebiliriz.

Bu göstergeler, bize kadın sözcüğünün kavramsal anlamlarındaki dilsel adaletsizliğin en azından üç boyutunu göstermektedir. İlki, erkek, biyolojik cinsiyetiyle adlandırılırken dişil olan bir toplumsal cinsiyet kavramı olan *kadın* sözcüğüyle adlandırılmaktadır. İkinci olarak, kadın kavramı, salt dişinin yetişkinlik çağını kapsarken erkek kavramı, erkeğin bütün çağlarını kapsamaktadır. Son olarak, pek çok belirlenimlerde, erkek bütünselliği içinde, dişi ise parçalanarak belirlenmektedir. Öyle ki dişil olan “kız=erkek” “kadın=erkek” ya da “dişi=erkek” belirlenimlerinde olduğu gibi ya kız olarak [- yetişkin, -evli, -anne, +bakire] ya da kadın olarak [+ yetişkin, +evli, +anne, -bakire] belirlenmektedir. Bu belirlenim, Irıgaray’ın da (2006:102) belirttiği gibi, erkek öznelliğine ve erkekler arası kültürün rahatlığına göre biçimlendirilmiştir.

SONUÇ

Kadın kavramı kuşkuludur. Bu kavramdan duyulan derin kuşkunun altında “kadın” kavramının kullanıldığı pek çok bağlamda, bütüncül olarak dişiyi imlemediği, kastedilenin örtük biçimde, “evli dişi” olduğu saptaması yatar. Bir başka deyişle, kadın” kavramının doğulan cinsiyet olarak sunulmasının altında, derin bir cinsiyet ayrımcılığının yattığıdır.

Kadın sözcüğü, günümüzde kullanılan anlamda uygun mudur? Evet, uygundur ama yalnızca, sınırlı bir alan için betimleme iddiasında bulunduğu, bütün için değil. Kadın sözcüğü, toplumsal cinsiyet kavramı olarak özellikle bu sınırlar içinde kullanılırsa uygun olabilir. Kuşkusuz, kadın sözcüğünü her kullanımımızda neleri dışta bıraktığımız, sorusunu da akılda tutmak koşuluyla!

Görünen o ki *kadın* sözcüğü ister ödünçleme olsun ister Türkçenin söz varlığından çıksın sözcüğe yüklenen cinsiyet, eril cinsiyet tarafından ve ona göre belirlenmiştir. Başlangıçtaki tek anlamlılığın koparak kadın sözcüğü, birçok anlamı içinde barındıran bir sözcük olagelmiştir. Bunca, çeşitli anlamı bir sözcüğün içinde tutan nedir? Başlangıçtaki *xatun* sözcüğündeki anlamlarla bugünkü kadın sözcüğünde anlamlar arasında nasıl bir bağlantı vardır? Dişi ile erkek arasındaki ikili bölümlenimin kadın sözcüğünde ortaya çıkardığı nedir? Belki de dilsel, dolayısıyla kültürel adaletin sağlanabilmesi için kuşkuyu ait olduğu yere yani kadın kavramını ait olduğu yere, geri döndürmek gerekebilir.

KAYNAKÇA

Akın, Cüneyt (2015), “Dede Korkut’ta Yer Alan Atasözlerinde Metaforların İşleyişi”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 15/2, Kış.

- Alagözlü, Nuray (2009), “*Dil ve Cins: Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eğretilmeler ve Toplum-Bilişsel Yapı*”, International Journal of Central Asian Studies, Vol 13.
- Ayverdi, İlhami (2006), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2. Baskı.
- Bingölçe, Filiz (2001), *Kadın Argosu Sözlüğü*, İstanbul: Metis, 1. Basım.
- Clauson, Sir Gerhard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford: At The Clarendon Press.
- Dede Korkut Oğuznameleri*, (Haz: Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 3. Basım.
- Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, (2001), (Haz: Semih Tezcan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım.
- Dede Korkut Kitabı: Transkripsiyon-İnceleme-Sözlük* (2006), (Haz: Bekir Sami Özsoy), Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım.
- Dedem Korkudun Kitabı: Kitab-ı Dedem Korkut ala Lisan-ı Taiife-i Oğuzan*, (2007), (Haz: Orhan Şaik Gökay), İstanbul: Kabalcı, 1. Basım.
- Dede Korkut Kitabı: Han'ım Hey*, (2014), (Haz: İlhan Genç, Atabey Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak), Ankara TOBB yayınları, 1. Basım.
- Derleme Sözlüğü III.,IV.* (2009), Ankara: TDK Yayınları, 3. Basım.
- Derrida, Jacques, (2011), *Gramatoloji*, (Çev: İsmet Birkan), İstanbul: Bilgesu Yayıncılık, 1. Basım.
- Develioğlu, Ferit (2006), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 23. Basım.
- Doğan, Enfel (2011), “Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 17.
- Gülensoy, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi I*, Ankara: TDK Yayınları, 1. Basım.
- Irigaray, Luce (2006), *Ben Sen Biz*, (Sabri Büyükdüvenci-Nilgün Tural), Ankara: İmge Yayınevi, 1. Basım.
- Karahan, Akartürk (2006), “Tarihi Türk Dilinin Söz Varlığına Katkılar: Kadımla İlgili Kelimeler Üzerine”, *Bilkent Üniversitesi 1. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: s.1-12.
- Kaşgarlı Mahmud, (2006), *Divanü Lugat-it-Türk I.,II.,III.IV.*, (Haz: Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları, 5. Basım.
- Kestelli, Raif Necdet (2004), *Resimli Türkçe Kamus*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Basım.
- Kierkegaard, Soren (2003), *İroni Kavramı*, (Çev: Sıla Okur), İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1. Basım.
- Köksal, Behiye (2011), “*Orhon Yazıtları'nda Kadın*” e-Journal of New World Sciences Academy, Volume: 6, Number: 2, Article Number: 4C0094
- Martinet, Andre (1998), *İşlevsel Genel Dilbilim*, (Çev: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual, 1. Basım.
- Meninski,Franciscus a Mesgnien, (2000), *Thesaurus-Lexicon Turcico, Arabico, Persicum II.*,İstanbul: Simurg Yayınevi.
- Naci, Muallim (2009), *Lügat-i Naci*, (Haz: Ahmet Kartal), Ankara: TDK Yayınları, 1. Basım.
- Nişanyan, Sevan *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Kökenbilim Sözlüğü*, İskenderiye

Ишк Y. “Kadın” Sözcüğünün Tarihsel Sürec İçerisinde Değişen Anlamları.

- Ong, J. Walter, (2014), *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüñ Teknolojileşmesi*, (Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları, 5. Basım.
- Özsoy, Sumru vd. (2011), *Genel Dilbilim II*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Basım.
- Parlatır, İsmail (2006), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi, 1. Baskı.
- Parlatır, İsmail, “Türkiye Türkçesinin Tarihi Sözlükleri” Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, e-kaynak: <http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/turkkong4-4/tk4-4-46-parlat.htm>
- Sami, Şemseddin, (2015), *Kamus-i Türki*, İstanbul: İdeal Yayınları, 4. Basım.
- Saussure, F. (1985), *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual, 1. Basım.
- Şahin, Serpil (2013).“Orhun Yazıtlarında Kadın’la İlgili Sözvarlığı”, Eprints.İbu.Edu.Ba/.../Orhun%20yazıtları’nda%20kadınla%20ilgili%20
- Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi, (1999), *Lehçetü'l Lügat*, (Haz: Ahmet Kırkkılıç), Ankara: TDK Yayınları, 1. Basım.
- Tarama Sözlüğü II, IV.*, (2009), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Basım.
- Tekin, Talat (2008), *Orhon Yazıtları*, Ankara: TDK Yayınları, 3. Basım.
- Useev, Nurdin (2012), “Köktürk Harfli Yenisey Yazıtlarındaki Kadını Bildiren Kelimelerin Anlamına Göre Eski Türklerde Kadın İmajı” *Dil Araştırmaları*, Sayı: 11, s. 57-66.
- MEB Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, (1995), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Baskı.
- Ötüken Türkçe Sözlük*, (2007), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Wittgenstein, Ludwig (2006), *Felsefi Soruşturmalar*, (Çev: Deniz Kanıt), İstanbul: Totem Yayıncılık, 1. Basım.
- Yusuf Has Hacıp (2003), *Kutadgu Bilig*, (Haz: Reşidi Rahmedî Arat), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 8. Basım.
- (2007), *Kutadgu Bilig: Metin* (Haz: Reşidi Rahmedî Arat), Ankara: TDK Yayınları, 1. Basım.

Түйіндеме

Даниялық философ Сорен Киеркеардтың айтуынша, адамдар өз тұжырымдамаларында тарихқа ие және өздерінің уақытты жоғалтатын әсеріне қарамастан, әлсіз. Киеркеардтың ойынша, түркі тіліндегі «қатын» тұжырымдамасы – ұзаққа созылған сөз. Тұжырымдама түркі тілінің алғашқы жазбаша құжаттары Орхон жазуларында болғандықтан, ескі, орта және жаңа түрік дәуірі мен күнделікті өмірін сақтап қалды. Бұл мақалада «қатын» сөзінің мағына жағынан шығу тегі, алғашқы мағынасы, үдеріс кезінде мағынасының қандай қалыпта өзгергендігін көрсететін тарихи мәтіндерге назар аударып, ғылыми талдау жасалған.

Кілт сөздер: Мәдениет, тарих, өзгеріс, әйел, мағына.

(Ышык Й. «Қатын» сөзінің тарихи үдерісте өзгерген мағыналары)

Резюме

Согласно датского философа Сорена Герхарда, человек в своих заключениях опирается на историю и несмотря на влияние, оказываемое потерянным временем, не имеет силы. А определение понятия женщины в турецком языке потребует довольно много времени. Это понятие сохранилось с древних времен, с первых письменных источников – Орхон-Енисейских памятников, и имеется во всех периодах развития турецкого языка. В статье рассказывается о генезисе понятия женщины, первоначальном значении слова и его изменении в историческом процессе. Исследование проводится на основе научного анализа исторических текстов.

Ключевые слова: Культура, история, изменения, женщина, значение.
(Ышык Й. Изменение смысла понятия «женщина» в историческом процессе)